

НАУКОВИЙ НАПРЯМ РОБОТИ 2

СУЧАСНІ ТРЕНДИ, ВИКЛИКИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ ДОШКІЛЬНОЇ ТА ПОЧАТКОВОЇ ОСВІТИ: ВІТЧИЗНЯНИЙ ТА ЄВРОПЕЙСЬКИЙ ДОСВІД

Шпеко Анна Андріївна,

*здобувачка СВО «Доктор філософії»
Національного університету
«Чернігівський колегіум» імені Т. Г. Шевченка
annashpeko16@gmail.com*

Науковий керівник

Стрілець Світлана Іванівна,

*д-р. пед. наук, професорка кафедри
дошкільної та початкової освіти
Національного університету
«Чернігівський колегіум» імені Т. Г. Шевченка*

ФОРМУВАННЯ ЕМОЦІЙНО-ЕТИЧНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ПОЧАТКОВИХ КЛАСІВ У КОНТЕКСТІ ЄВРОПЕЙСЬКОГО ДОСВІДУ

Постановка проблеми. У контексті зростаючої уваги до соціально-емоційного навчання, підтримки добробуту педагогів, набуття ними навичок, які передбачають усвідомлення себе та інших, діяння відповідно до етичних стандартів, є значущим аспектом самовдосконалення та кар'єрного просування. Тому в процесі підготовки вчителів важливо зосередитись на опануванні ними стратегіями підтримки й управління класом, вирішення конфліктів і сприяння позитивним міжособистісним відносинам. Учитель початкових класів, який демонструє емоційну чутливість, емпатійне та етичне ставлення до інших, стає взірцем для здобувачів освіти, які постійно спостерігають і засвоюють ці моделі поведінки, необхідні для гармонійного співіснування в соціумі.

Аналіз останніх наукових публікацій. Засади формування емоційно-етичної компетентності педагогів у наукових публікаціях розглядають А. Аносова, Н. Гречаник і М. Зацарна, Т. Водолазська, Г. Волошко, М. Ледок, С. Пухно й Т. Щербак, Т. Скорик, а саме вчителів початкових класів – І. Дорож та А. Коновальчук, Ж. Стельмашук і Е. Сілкова.

Мета дослідження – висвітлити теоретичні засади формування емоційно-етичної компетентності майбутніх учителів початкових класів у країнах Європи.

Виклад дослідження. У процесі становлення вчителя початкових класів, тобто під час фахової підготовки у закладах освіти, важливим є набуття емоційно-етичної компетентності як запоруки ефективної взаємодії з молодшими школярами, батьками й колегами, передумови позитивного освітнього середовища та сприяння учнівському емоційному і соціальному розвитку. Зазначимо, що професійний стандарт учителя закладу загальної середньої освіти (далі – ЗЗСО) розглядає цю компетентність як одну з необхідних для професійного зростання педагога. Він же передбачає набуття трьох здатностей, як-от усвідомлення емпатії та самоуправління, активного слухання і безпечної взаємодії, відмінностей і прав кожного [8].

На думку Ж. Стельмашук і Е. Сілкової під емоційно-етичною компетентністю слід розглядати «сукупність знань в емоційно-етичній сфері, умінь вираження, усвідомлення і керування своїми емоціями та емоціями здобувачів освіти, подолання стресових і конфліктних ситуацій, що сприяє ефективній організації діалогічної взаємодії з батьками та учнями на засадах емпатії, морально-етичних норм і правил» [9, с. 142]. Отже, це показник професіоналізму й людяності педагога, який протягом чотирьох років показує свій високий рівень розвитку шляхом підбадьорення і мотивування, прояву толерантності до різних думок, дотримання антидискримінаційного права, розвиває почуття відповідальності за свої вчинки, приділяє належну увагу емоціям, допомагає дітям почуватися впевнено та врегульовувати конфлікти ненасильницькими способами.

Не всі європейські країни мають професійні стандарти вчителів, проте у кожній – розроблені вимоги до вчительської професії, які здебільшого розраховані на всіх педагогів ЗЗСО. Часом ці документально закріплені вимоги не встигають за запитами суспільства, ймовірно, через те, що давно не оновлювалися. Водночас європейські освітні системи наголошують на важливості поступу емпатії та емоційного інтелекту у вчителів. Тому розглянемо на прикладі Іспанії, Чехії, Франції, Ірландії, Фінляндії, які ж дотичні компетентності передбачені нормативною документацією.

Наприклад, в Іспанії однією з вимог до роботи вчителем початкових класів є оволодіння 12 компетентностями, серед яких визнання гендерної рівності та повага до різноманітності й прав людей, сприяння мирному вирішенню конфліктів [3]. Проте відсутність прямої згадки емоційної компетентності не означає, що її розвитку не приділяють уваги. Наведемо як приклад підсумки дослідження іспанських учених [1, с. 24-27], що вимірювали три субшкали мета-настрою, когнітивну та афективну емпатію. Результат демонструє гарне сприйняття учителями власних емоцій, достатньо розвинену емпатію та бажання ділитися позитивними емоціями з іншими, на відміну від студентів, які потребують систематичного навчання цього у закладах вищої освіти (далі – ЗВО). За результатами, рівень емоційної компетентності у вчителів початкових класів вищий, оскільки вони вдосконалювали її протягом накопичення професійного досвіду.

У Чехії зв'язок з емоційно-етичною компетентністю простежується у документі у «Kompetenční rámec absolventa a absolventky učitelství», де зазначено 6 областей компетентностей, опанування якими свідчить про якість підготовлених випускників-вчителів. Зокрема компетентності шостої області «Професійна самоконцепція, розвиток, етика та психічне здоров'я» містять визнання демократичних цінностей, передбачають діяльність згідно з професійною етикою і спонукають до цього інших, до того ж враховують приділення часу собі, потребам, інтересам і взаєминам [4, с. 19]. Важливою є і друга компетентність третьої області «Освітнє середовище», яка передбачає направлення учнів до поведінки, необхідної для навчання та співпраці, взаємну підтримку одне одного, регулярне спілкування, прагнення до розвитку дружніх стосунків у класі з орієнтацією на відповідальність, і навчання школярів усвідомлювати власні емоції та потреби й оточення, а також усвідомлювати вплив їхньої власної поведінки на себе та інших, підтримувати учнів у розвитку соціально-емоційних навичок [4, с. 44].

Для того, щоб бути вчителем у Франції необхідно набути 19 професійних навичок, прописаних у Наказі від 01.07.2013 р. Міністерством національної освіти. Зміст деяких з них полягає у поширенні демократичних та етичних принципів, управлінні простором з емоційною безпекою, приділенні належної уваги одне одному, забезпеченні згуртованості, взаємодії з визначеними цілями, підтримці конструктивного діалогу [2]. Натомість у розпорядчому документі не виявлено здатностей, які б сприяли усвідомленню та самоуправлінню емоцій вчителя чи розкривали важливість емпатії.

В Ірландії для вчителів діє «Кодекс професійної поведінки», якого потрібно дотримуватися протягом усього професійного життя. Він заснований на 4 кластерах – повага, турбота, чесність, довіра, які розкриваються як етичні цінності: підтримка людської гідності й рівності через демократію, сприяння емоційному розвитку, позитивний вплив й емпатія, доброчесність, щирі взаємини [6, с. 6]. Педагогічною радою (Teaching Council) у Кодексі встановлено стандарти, згідно з якими вчителі мають бути турботливими, справедливими, поважати та приймати різноманітність,

ефективно комунікувати і підтримувати позитивні стосунки між усіма педагогічними партнерами, засновані на довірі й повазі, сприяти добробуту [6, с. 7]. Окрім того, вони цінують своїх співробітників та учнів, тому ті зі свого боку можуть звернутися в будь-яку частину доби за консультацією для запобігання професійному вигоранню чи інших питань щодо ментального здоров'я до Служби допомоги працівникам (Employee Assistance Service) [7].

Відповідно до фінської Програми розвитку педагогічної освіти («Teacher Education Development Programme 2022–2026») основна компетентність учителя включає зокрема знання про цінності, культури, емоції, взаємодію, співпрацю й підтримку учнів на основі розуміння їхнього світогляду [5, с. 3].

Викладачі педагогічних ЗВО мають не лише передавати знання та сприяти набуття студентами академічних навичок, а й бути прикладом для наслідування емоційної зрілості та етичності. Атмосфера підтримки, відкритості та співпраці зумовлює формування емоційно-етичної компетентності у майбутніх учителів.

Висновки. На основі аналізу вітчизняного і міжнародного досвіду, підсумуємо, що у європейських країнах приділяють увагу як психічному здоров'ю вчителя, так і ціннісно-моральним аспектам педагогічної діяльності, що виступає предиктором успішного становлення особистості та досягнень у професійній діяльності. Важливість формування у вчителів початкових класів етичних цінностей, таких як повага до гідності кожної дитини, справедливість та відповідальність, слідування етичним принципам, а також розвиток їхньої здатності приймати етично обґрунтовані рішення, що до того ж поєднано з розвитком емоційного інтелекту, є невід'ємними складовими сучасної освітньої системи.

Список використаних джерел

1. Martínez Saura H. F., Sánchez López M. C., & Pérez-González J. C. Competencia emocional en docentes de Infantil y Primaria y estudiantes universitarios de los Grados de Educación Infantil y Primaria. *Estudios sobre educación*. 2022. № 42. P. 9–33. <https://doi.org/10.15581/004.42.001>
2. Ministère de l'Éducation nationale. Arrêté du 1er juillet 2013 relatif au référentiel des compétences professionnelles des métiers du professorat et de l'éducation. *Journal officiel de la République française*. 2013. URL: <https://www.legifrance.gouv.fr/jorf/id/JORFSTA000027721629> (date of access: 15.03.2025)
3. Ministerio de Educación y Ciencia. Orden ECI/3857/2007, de 27 de diciembre, por la que se establecen los requisitos para la verificación de los títulos universitarios oficiales que habiliten para el ejercicio de la profesión de Maestro en Educación Primaria. *Boletín Oficial del Estado*. 2007. № 312. P. 53747–53750. URL: <https://www.boe.es/eli/es/o/2007/12/27/eci3857> (date of access: 15.03.2025)
4. Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy ČR. Kompetenční rámec absolventa a absolventky učitelství. 2023. URL: <https://www.msmt.cz/vzdelavani/kompetencni-ramec-absolventa-ucitelstvi> (date of access: 17.03.2025)
5. Ministry of Education and Culture. Teacher Education Development Programme 2022–2026. 2022. URL: <https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/bitstream/handle/10024/164179/Teacher-EducationDevelopmentProgramme.pdf?sequence=1&isAllowed=y> (date of access: 16.03.2025)
6. Teaching Council. Code of Professional Conduct for Teachers (2nd ed.). 2016. URL: <https://www.teachingcouncil.ie/assets/uploads/2023/09/code-of-professional-conduct-for-teachers1.pdf> (date of access: 15.03.2025)
7. Teaching Council. Wellbeing. URL: <https://www.teachingcouncil.ie/professional-learning/wellbeing/> (date of access: 15.03.2025)
8. Про затвердження професійного стандарту «Вчитель закладу загальної середньої освіти». Наказ МОН № 1225 від 29.08.2024 року. URL: <https://mon.gov.ua/npa/prozatverdzhennia-profesiinoho-standartu-vchytel-zakladu-zahalnoi-serednoi-osvity> (дата звернення: 01.03.2025)
9. Стельмашук Ж., Сілкова Е. Критерії та рівні сформованості емоційно-етичної компетентності майбутнього вчителя початкової школи. *Іноватика у вихованні*. 2024. Вип. 20. С. 140–146.